Albert Bastardas i Boada

CAP A UNA 'SOSTENIBILITAT LINGÜÍSTICA'

III Premi Idees d'Assaig Breu 2004

Publicació: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis / Angle ed., Barcelona, 2005.

I. DE LA ‘SOSTENIBILITAT’ A LA ‘SOSTENIBILITAT LINGÜÍSTICA’

1.

El terme ‘sostenibilitat’ prové de la tradició de pensament que critica una visió del desenvolupament econòmic que oblida gairebé del tot l’entorn natural en què té lloc aquest procés, i que l’aboca, doncs, a un final erm de recursos i clarament perjudicial per al medi ambient dels humans. A un final, doncs, clarament insostenible. A aquesta visió, determinats nuclis acadèmics i activistes hi han oposat la perspectiva del ‘desenvolupament sostenible’ o ‘durable’. És a dir, han teoritzat, construït, i començat a practicar un desenvolupament econòmic i urbanístic, per exemple, respectuós, integrat i acoblat amb les dinàmiques de la natura, de manera que aquest millorament d’alguns aspectes materials de la vida dels humans no malmeti altres aspectes medioambientals, encara més necessaris i fonamentals per a la qualitat -i fins i tot per a la simple possibilitat- de la vida humana. És, de fet, una síntesi de possibles contraris. No es renuncia al millorament material i econòmic però tampoc a un medi ambient plenament saludable i apte per a la continuïtat de l’espècie.

Com a concepte, la ‘sostenibilitat’ neix a finals dels anys 80 i assoleix un gran ressò mundial a la conferència de les Nacions Unides celebrada a Río de Janeiro l’any 1992. L’anomenat ‘informe Bruntdland’ la defineix com “la manera d’assegurar les necessitats del present sense comprometre les capacitats de les futures generacions de satisfer les

pròpies". Avui el terme 'sostenibilitat' és usat ja en molts sentits no exactament iguals i per molts actors socials distints -i sovint fins i tot contraposats-, per la qual cosa cal anar a l'arrel i mirar de conceptualitzar-lo de manera fonamental i més profunda. Crec, així, que, des d'un punt de vista general, la filosofia sostenibilista cercaria el desenvolupament integral de l'ésser humà, amb una aproximació humanista i no purament economicista del 'progrés' social. L'objectiu, per exemple, fóra no pas tenir més sinó viure millor. Ramon Folch -un dels més representatius promotors del sostenibilisme a Catalunya- reclama, per exemple, poder imaginar una 'economia sense creixement'[1]. Altres pensadors del moviment també es declaren explícitament contraris al que ells qualifiquen com "la malaltia del creixement". Des d'aquesta visió de la realitat, el sostenibilisme es proposa repensar a fons la societat i transformar gradualment l'actual model de producció i consum. Postula un model econòmic no-agressiu i vol portar el model cap a una economia 'ecològica'. Vol ser, per tant, una utopia mobilitzadora que es presenta com una nova manera de jerarquitzar els valors, confrontada al conservadurisme polítco-ideològic.

En el mateix sentit contrari al creixement pel creixement, la filosofia sostenibilista s'oposa a les societats expansives i dominadores, i es configura com l'element vertebrador del pensament postcolonial i postnacional, amb òptica planetària i universal. El moviment és, doncs, cap a la formulació d'utopies per al s. XXI i cap a la construcció d'una Internacional sostenibilista. En aquest sentit, el sostenibilisme reconeix la saviesa

[1] Podeu ampliar el pensament de Ramon Folch a *Idees* 2 (1999), Lluís Reales, "Una conversa amb Ramon Folch". http://www.idees.net/idees_numero.asp?IdIDEES=2

de moltes societats poc desenvolupades econòmicament, i pot considerar les societats dites 'desenvolupades', com diu Folch, com a "grandíssims bàrbars simplement dotats de maquinària potent o de ressorts financers decisius".

2.

Una de les característiques fonamentals del sostenibilisme és el seu èmfasi en la salvaguarda del medi ambient, la seva perspectiva ecològica. Pretén, doncs, superar la crisi ambiental i salvaguardar la biodiversitat i -per què no?- la linguodiversitat. Postula una moral medioambiental[2], ja que el fons del problema, més que en les disposicions legals, rau en les escales de valors compartides per la societat i plasmades en l'ordenament jurídic. Per això, cal un procés de formació d'una nova consciència col·lectiva, un procés de reflexió i debat socioecològic a fi que l'ètica de la sostenibilitat s'assumeixi com a un valor propi de la identitat moral de l'individu contemporani i futur, tot per tal que l''ecologisme sostenibilista' impregni la realitat socioeconòmico-política general.

És, de fet, el que ja deia l'informe Brundtland abans esmentat, quan afirmava que "en el mínim estricte, el desenvolupament sostenible significa no posar en perill els sistemes naturals que ens fan viure: l'atmosfera, l'aigua, els sòls, i els éssers vivents". El gran repte, per tant, serà com conciliar progrés econòmic i social sense posar en perill l'equilibri natural del planeta.

[2] Jacobs, Jane *The nature of economies*. Toronto: Random House, 2000, p. 67.

3.

Si ara això ho provem de passar al pla lingüístic, què ens suggereix? Hi ha analogies per fer aquí? Crec que sí, i ben profitoses, i que enllacen, a més, amb tradicions de pensament que ja hi han estat presents des de sempre, i potser més encara aquests darrers anys amb l'impuls del pensament dit 'ecolingüístic'. D'entrada, fixem-nos en el fet de la voluntat d'ajuntar 'contraris' –si més no aparents- en una conceptualització integrativa, com és ara el propi sintagma 'desenvolupament sostenible'. En el pla sociolingüístic el nostre debat fóra probablement sobre els nostres 'contraris', que podrien ser d'una banda l'expansió glotofàgica de les grans llengües i de l'altra el manteniment i desenvolupament de la diversitat lingüística humana.

És ben cert que les posicions existents tendeixen a polaritzar-se sobre aquests dos aspectes. Per a uns cal que les poblacions abandonin les seves llengües d'origen i adoptin únicament els grans codis estatals o mundials de comunicació per tal que puguin avançar en el seu desenvolupament econòmic i cultural. Per als altres, la lluita és clarament en favor de la preservació de la diversitat lingüística i del manteniment de les identitats col·lectives distintes, com a camí d'evitació de la pobresa i anomia a què porta la desorganització de l'ecosistema tradicional de subsistència, i de conservació dels sabers populars que cada cultura ha produït. D'entrada poden semblar, doncs, perspectives irreconciliables i antagòniques, impossibles de poder integrar adequadament.

Hi hauria alguna manera aquí de traslladar els procediments i la conceptualització conciliadora de la 'sostenibilitat', de combinar coneixement i ús de llengües de més àmbit

comunicatiu i alhora manteniment i promoció de les llengües grupals? Certament, no cal dir com els partidaris de la conservació, salvaguarda i desenvolupament de la diversitat lingüística ens podem sentir identificats amb els postulats més generals i comprehensius de la filosofia de la sostenibilitat. Des de la perspectiva de la pluralitat humana, podríem postular amb convenciment la necessària fraternitat que hauria d'existir entre els membres d'una única espècie culturalment diversa, tot acabant amb les relacions de dominació i subordinació que es donen en les relacions entre grups lingüístics distints.

Una perspectiva 'ecològica' i igualitària sobre la diversitat lingüística hauria d'acabar amb les ideologies expansionistes i dominadores. Posar fi a la jerarquització valorativa que implica la creença en la superioritat /inferioritat lingüística és igualment urgent i just. Passar a una altra fase històrica de la Humanitat en què la visió predominant sigui la de reconèixer la igual dignitat de totes les llengües i dels grups lingüístics, és, clarament, un objectiu inajornable. Així, parafrasejant Ramon Folch en una entrevista sobre la sostenibilitat en general, podríem dir que *la 'sostenibilitat lingüística' fóra un procés de transformació gradual de l'actual model d'organització lingüística de l'espècie humana, que tindria l'objectiu d'evitar que la bilingüització o poliglotització col·lectiva dels éssers humans hagués de comportar necessàriament l'abandonament de les llengües pròpies dels distints grups culturals*. Bàsicament, la ideologia contrària provindria de la negativa tendència humana al pensament dicotòmic: o blanc o negre, o una llengua o una

altra. Avui, però, des del paradigma de complexitat[3], sabem que hi ha altres possibilitats. Sabem que sovint és millor pensar en termes de 'i' que no pas de 'o'.

Per què, doncs, no podem postular amb força una moral del manteniment i desenvolupament del multilingüisme, semblant a la del manteniment de les espècies i del medi natural? Per què els grups humans han de deixar de parlar completament les seves llengües d'origen en favor de les més grans? Per què no poden ser prioritzades funcionalment, en la mesura que sigui possible, les llengües en conjunt més febles? Per què no podem salvaguardar el nostre medi ambient lingüístic, ja que som una espècie conscient del problema?

Cal, així, vetllar per la sostenibilitat dels grups lingüístics, per salvaguardar les llengües per als nostres descendents. Els beneficis personals i grupals de la conservació de les llengües (més autoestima, més autoimatge positiva del grup, no avergonyiment de l'origen, etc.), tot i que no fàcilment quantificables, són importants per a la felicitat de les persones, com ens ho demostren molts casos actuals. Els grans grups majoritaris han de tenir en especial una ètica sociolingüística, que els guiï en una conducta respectuosa amb la sostenibilitat lingüística.

4.

[3] Vg. Bastardas i Boada, Albert, "Política lingüística mundial a l'era de la globalització: diversitat i intercomunicació des de la perspectiva de la 'complexitat'", *Noves SL. Revista de Sociolingüística* (en línia), <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02estiu/metodologia/bastardas1_9.htm> (Versió en anglès: "World language policy in the era of globalization: Diversity and intercommunication from the

Igual com el desenvolupament sostenible no nega ni el desenvolupament ni la cerca de la millora material de les societats humanes però alhora vol el manteniment de l'equilibri ecosistèmic amb la natura, la 'sostenibilitat lingüística' accepta la poliglotització i la intercomunicació entre els grups i les persones, però alhora reclama la possibilitat de la continuïtat i el ple desenvolupament dels grups lingüístics humans**.** Igual com en la sostenibilitat general pensem i actuem per tal de no destruir el nostre mateix context biosfèric i de conservar els recursos naturals dels quals depenem, en la sostenibilitat lingüística volem desenvolupar-nos i intercomunicar-nos sense destruir els recursos lingüístics i culturals que ens constitueixen i ens identifiquen. Des d'una ètica sostenibilista, la diversitat dels modes de comunicació dels distints grups de l'espècie és clarament un valor a protegir, i no pas com a curiositat 'antropològica' sinó per la intrínseca i irrenunciable dignitat de les persones i societats humanes.

5.

Un aspecte també important del sostenibilisme per a nosaltres és forçosament la seva concepció ecosistèmica dels fenòmens. Com han demostrat multitud de fets, els humans no vivim independentment del nostre medi natural i les nostres accions i produccions tenen, doncs, un clar efecte interdependent, i viceversa. La concepció que oblidava els entorns i els contextos de les coses ha entrat certament en crisi i avui veiem clar com intervenir sobre un fet o un element vol dir intervenir alhora -i sobretot- en l'entorn i el context del fet o de l'element. Vol dir això que per tal d'encertar en les nostres

---

perspective of 'complexity'",
http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02estiu/metodologia/a_bastardas1_9.htm

intervencions en el marc de la sostenibilitat lingüística ens caldrà conèixer de manera aprofundida la dinàmica i els factors evolutius fonamentals dels ecosistemes sociolingüístics, tant des de l'escala local com de la global. En l'estudi de la 'linguosfera', l'ecologia de les llengües haurà de ser una ecologia d'ecosistemes i de relacions entre ecosistemes, ja que la unitat bàsica no és la llengua, sinó, com diria Gregory Bateson, sempre *la-llengua-i-el-seu-context*. Fer sostenible una llengua serà fer sostenible un ecosistema sociocultural, equilibrar una organització complexa, en el marc de la qual el codi corresponent pugui disposar d'un nínxol funcional suficient que garanteixi la seva (re)producció processual adequada. La sostenibilitat és clarament ecosistèmica i dinàmica[4].

Des d'aquesta perspectiva, cal veure molt clar que les mateixes llengües no són, per tant, objectes simples, sinó complexos, emergències produïdes i mantingudes en la intersecció de diferents medis. Una llengua real no és només la seva gramàtica o el seu lèxic sinó cognició, interacció i identificació humanes vivents en la intersecció simultània de, com diu Edgar Morin, la noosfera, la psicosfera i la sociosfera[5]. El codi lingüístic, així, registrarà els esdeveniments d'aquests plans, i evolucionarà d'acord amb ells, anomenant les coses que vulguem anomenar nosaltres, essent usat i/o desusat per a allò i en les circumstàncies que nosaltres vulguem. En aquest sentit, les llengües estan a les nostres

[4] Vg. Bastardas-Boada, Albert, "Ecology and diversity: A comparative trip from Biology to Linguistics", dins de: Boudreau, Annette et alii (eds.), *Colloque international sur l'Écologie des langues*. París: L'Harmattan, 2003, pp. 33-43; i també: Bastardas i Boada, Albert, "La metàfora ecològica: possibilitats i límits per a l'aproximació sociolingüística", dins de: Pradilla Cardona, Miquel-Àngel (coord.), *Calidoscopi lingüístic. Un debat entorn de les llengües de l'Estat*. Barcelona: Octaedro/EUB, 2004, pp. 13-24.

[5] Vg. Bastardas Boada, Albert, "Lingüística general: elementos para un paradigma integrador desde la perspectiva de complejidad", *LinRed* (revista en línia) http://www2.uah.es/linred/articulos_pdf/LR_articulo_111120032.pdf, 11-11-2003, pp. 1-23.

mans i nosaltres en les de les nostres circumstàncies vitals. L'aproximació ecosistèmica és, doncs, indispensable i imprescindible.

6.

La sostenibilitat té consciència de no trencar l'equilibri dinàmic dels distints elements que participen en l'ecosistema. Per exemple, Jacobs, afirma que "'sostenible' s'aplica correntment a la pràctica de no extreure recursos naturals a una velocitat més ràpida i àvida que la que necessiten els recursos per renovar-se ells mateixos"[6]. O bé Folch diu que cal "produir només el que sigui raonablement necessari i amb el menor nombre possible d'externalitzacions distorsionadores". És a dir, l'objectiu és sempre conservar l'equilibri fonamental que fa possible el propi manteniment de l'ecosistema i dels seus components. Si ara portem això a la sostenibilitat lingüística, clarament podríem establir principis com ara el d'*usar només les llengües no-pròpies dels grups per a allò que sigui raonablement necessari i amb el menor cost de funcions (o amb la menor distorsió de funcions) per a les llengües pròpies*. Així, *el contacte lingüístic sostenible serà aquell que no produeixi exposició o ús lingüístics en llengua al.lòctona a una velocitat i/o pressió -en un grau- tan alts que faci impossible la continuïtat estable de les llengües autòctones dels grups humans*. Podem afirmar, doncs, que *el caràcter sostenible d'una bilingüització massiva ve donat per la comparació entre el grau de valoració i funcions de la llengua no-pròpia i el de la llengua pròpia del grup. Si el primer és menor, el contacte massiu i la bilingüització és sostenible. Si és major, la bilingüització no és sostenible i la llengua pròpia es degradarà i desapareixerà en unes dècades*.

Aplicant també la terminologia de la sostenibilitat a l'actual crisi de molts dels ecosistemes lingüístics de la Humanitat, potser hem de començar a parlar d'assegurar la *viabilitat ecològica* -ecolingüística- dels grups lingüístics a través d'una *gestió socioambiental* -sociolingüística- adequada que vetlli perquè no es produeixi una desorganització excessiva que podria ser letal per a molts dels codis lingüístics que els distints subconjunts humans han construït al llarg de la seva existència. La primera tasca és evitar els abusos sobre els sistemes. Cal no depassar la seva 'capacitat de càrrega'. Així com hi ha dosis tòxiques i no-tòxiques, cal arribar a veure *quins graus de contacte lingüístic foren sostenibles en cada tipologia de les distintes que existeixen, quines funcions foren les fonamentals que caldria reservar per als codis propis, i com els canvis introduïts actuen en interacció amb altres canvis que es puguin estar donant*. Això ens exigeix aprofundir encara molt més en els coneixements de què ara disposem sobre l'ecodinàmica dels contactes lingüístics.

7.

La sostenibilitat lingüística, però, no és un fet purament lingüístic, com ja ha estat dit, donat que les llengües depenen del seu ecosistema, i aquest pot estar en continu canvi i rebre la introducció de nous factors. Així, doncs, igual com es duen a terme estudis sobre impacte medioambental o ecològic, nosaltres també hauríem de poder arribar a estudiar l'*impacte sociolingüístic* de mesures econòmiques, polítiques, educatives, de les migracions, de les innovacions tecnològiques, etc...). Ens cal arribar de pressa a models clars i funcionals dels ecosistemes sociolingüístics, saber-ne les interaccions entre els distints elements, quantificar-ho, i, en la mesura que sigui possible, poder arribar a

[6] Jacobs, p. 67.

prediccions sobre la seva evolució i, en conseqüència, arribar a proposar les mesures que fossin adequades des de la perspectiva d'una gestió sostenible del plurilingüisme.

No cal amagar que poder arribar en aquest estadi de sensibilitat pràctica dels poders públics respecte de la diversitat lingüística implica encara avui una tasca constant i convençuda en el pla polític i governamental. En molts casos, aquests estudis ens portarien a haver de recomanar alteracions importants de la distribució del poder en molts Estats, fins ara poc sensibles a la seva diversitat cultural i nacional interna, per tal de poder facilitar als distints grups lingüístics històrics un grau important de control sobre la seva pròpia vida col·lectiva, del qual ara no disposen. Per exemple, la generalització del principi de subsidiarietat política -que les decisions siguin preses sobre el màxim de matèries possibles en instàncies políticoadministratives pròximes als ciutadans- beneficiaria, sens dubte, a la possibilitat d'aquest autogovern lingüístic. Aplicant-hi una altra versió de la subsidiarietat, ara en clau lingüística, podríem dir, com ja he afirmat altres vegades, que "tot allò que pugui fer una llengua local no ho hauria de fer una llengua més global", és a dir, que per defecte, la llengua preeminent d'ús hauria de ser la pròpia del grup, la més feble, excepte per a aquells casos de comunicació exterior, quan així calgués.

8.

Sóc conscient que, tot i que els objectius i els principis de la filosofia de la sostenibilitat són per naturalesa universals, la seva aplicació ha de ser diferenciada segons les situacions, les seves constriccions particulars, i els seus moments evolutius. Certament la

sostenibilitat lingüística demanarà actuacions distintes segons el grau, per exemple, de desenvolupament tecnoindustrial del grup, la seva organització política, la composició de les poblacions, les seves autoimatges col·lectives, la força general de les llengües en presència, etc. Per a cada cas, però, estic segur que podem avançar cap a la realització de bones pràctiques -com es diu ara- que ens duguin arreu a l'aplicació d'un multilingüisme sostenible. Probablement les prioritats poden ser distintes: en grups poc desenvolupats econòmicament, per exemple, caldrà treballar de pressa perquè les seves llengües pròpies no caiguin en el descrèdit per als seus mateixos parlants; en grups més desenvolupats però amb pèrdua ja important de l'ús de la llengua, potser caldrà intervenir en la transmissió intergeneracional que encara sigui possible de salvar; en altres països petits amb forta presència d'una llengua internacional potent potser caldrà resituar les funcions d'aquesta per tal de frenar els seus usos abusius i desequilibradors, etc. Encara ens falta molta feina per poder arribar a tenir clar els models, els seus estadis, les situacions distintes a què corresponen, les prioritats de les intervencions, i les estratègies més adequades d'avaluació de les actuacions.

II. EL DESEQUILIBRI I MANTENIMENT DELS ECOSISTEMES SOCIOLINGÜÍSTICS

9.

Molt probablement, no podrem avançar en el disseny dels principis i de les intervencions sostenibilistes si no ens dotem d'una conceptualització capaç de poder donar compte dels

factors i de les interrelacions fonamentals d'aquests, responsables de l'existència o no de les llengües humanes. La sostenibilitat o insostenibilitat d'una llengua, com he dit, no dependrà òbviament d'ella mateixa sinó de l'ecosistema sociocultural general en què es troba inscrita i en què s'interrelaciona amb els altres elements de la realitat. És clar que la continuïtat lingüística de la Humanitat -allí on s'hagi produït- ha existit pel fet que els seus parlants han viscut en un determinat sistema d'(inter)relacions que els ha fet usar aquell codi i transmetre'l regularment a les noves i successives generacions, tot i que s'hagin anat produint canvis estructurals. Per contra, en els fenòmens de substitució i abandonament lingüístics, aquests s'han produït clarament a causa de la introducció de nous elements en l'ecosistema tradicional, els quals han acabat des-re-organitzant-lo i duent-lo, doncs, a una altra fase.

Podem, doncs, concebre la 'linguosfera', com un conjunt d'ecosistemes sociolingüístics en continu equilibri intern i extern, a l'interior dels quals els individus usen i/o desusen els codis en la seva incessant comunicació. Aquests ecosistemes compostos per elements com ara els cervells/ments humans, les seves competències i els seus hàbits comportamentals, les seves representacions cognitivo-emotives de la realitat, els sub-grups que sociològicament es constitueixen, les empreses, el comerç i altres organitzacions socials, els mitjans de comunicació, les institucions educatives, i els governs i les administracions públiques, per exemple, sostenen -tot permetent, però, com hem vist, el canvi intern- els sistemes mutus de comunicació que són les llengües.

Aquestes, en tant que objectes complexos, viuran alhora en les ments, en la interacció social i en la comunicació general d'una determinada comunitat, que se'n servirà per a la relació social, la categorització cognitiva de la realitat, i, quan calgui, per a la identificació respecte d'altres grups humans de llengua diferent. Històricament, si aquest ecosistema no pateix pertorbacions fonamentals, tendirà a reproduir-se intergeneracionalment, tot i que canviant interiorment, a través de l'auto-co-construcció dels codis per part dels nous individus. Si, però, com hem dit, l'ecosistema registra l'entrada d'elements lingüístics exògens en quantitat i amb força suficient, podrà tenir lloc una reorganització de les competències i pautes d'ús lingüístic, que pot dur a repercussions evolutives importants[7]. Dues han estat bàsicament les grans causes de disrupció històrica dels ecosistemes lingüístics: les irrupcions migratòries i les integracions políticoeconòmiques.

10.

Precisament, un aspecte cabdal que es deriva d'una aproximació sostenibilista a la diversitat lingüística és la distinció entre les causes de la bilingüització i les de l'abandonament intergeneracional d'un dels codis, que, com ja fa anys va afirmar el sociòleg canadenc Stanley Lieberson, probablement no són exactament les mateixes[8]. I també és pertinent aquí posar en qüestió -per tal de provar d'entendre'n més bé els mecanismes exactes- l'estesa creença que, d'una manera ineluctable, 'el bilingüisme porta a la substitució'. També aquí cal citar un altre sociòleg -que al capdavall són els

[7] Vg. Bastardas i Boada, Albert. *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística.* Barcelona: Proa, 1996.

[8] Lieberson, Stanley. *Language Diversity and Language Contact* (selecció d'Anwar S. Dil). Stanford, Cal.: Stanford University Press, 1981, pàg. 130.

ecòlegs dels fenòmens socioculturals, si més no els bons-, Norbert Elias, que també ens va advertir que "en el tractament del problema de la necessitat de les evolucions socials [calia] distingir clarament i nítidament l'afirmació que una figuració B ha de seguir necessàriament a una figuració A i l'afirmació que una figuració A necessàriament hauria de precedir a una figuració B"[9]. És a dir, que el que és un fet és que la bilingüització s'ha d'haver produït abans perquè pugui haver-hi abandonament del codi d'origen. Però el que potser és menys clar és que pel sol fet d'aquesta bilingüització, els individus hagin d'abandonar necessàriament la seva primera llengua en pujar els fills, per exemple. És a dir, que la bilingüització és potser una condició *necessària* però *no suficient* per explicar l'evolució cap a l'abandonament intergeneracional de les varietats pròpies. Resta, per tant, oberta la resposta més exacta a aquesta evolució, que, d'altra banda, com sabem, és malauradament força freqüent en segons quins casos.

La sostenibilitat, per tal com es proposa la conciliació de dues aparents antinòmies - desenvolupar-se econòmicament i no fer malbé el medi natural, o bé saber/usar més d'una llengua i no abandonar-ne cap-, torna a posar el tema damunt de la taula i ens interroga als sociolingüistes per tal que elaborem amb més detall la nostra resposta i per tal que afinem més la nostra teorització i la nostra recerca. Quan, doncs, i per què, una situació de bilingüisme o poliglotisme generalitzat en una societat evoluciona cap a l'abandonament del codi més feble per part dels seus parlants, i quan no? Per poder contestar a aquestes preguntes cal que ens referim òbviament a les representacions sòcio-cognitives dels parlants respecte de les varietats lingüístiques en presència i, en darrer

[9] Elias, Norbert *Sociología fundamental.* Barcelona : Gedisa, 1982. (Trad. castellana de *Was ist Soziologie?*

terme, als contextos en què aquestes es formen i es mantenen. Em citaré ara, fragmentàriament, a mi mateix, en un article de 1997[10], en què ja em vaig plantejar aquest tema, a partir dels casos més típics i extrems: "el primer que cal dir, òbviament, és que, pel que fa al context polític, (...), els poders polítics corresponents han volgut precisament l'existència d'aquest resultat d'abandonament lingüístic. Ja, en molts casos, des del mateix inici del procés de difusió massiva de l'estàndard estatal – que coincidia per a la gran majoria de la població per primera vegada amb la seva alfabetització – l'objectiu explícit no era només el de difondre una interlingua de comunicació general sinó el d'acabar amb l'existència dels altres sistemes de comunicació lingüística que diferissin del model adoptat pel poder polític central i sobirà. La difusió escolar de l'estàndard estatal anirà, doncs, acompanyada d'un discurs clarament denigratori i estigmatitzant de les varietats vernaculars ('soyez propre, parlez français', o, a Espanya, 'habla en cristiano', 'habla la lengua del imperio') alhora que, en molts d'aquests casos, fins i tot es decretarà la prohibició de l'ús de les altres varietats diferents en la comunicació pública".

"És en aquest marc de subordinació i dependència, que la població, a mesura que anirà essent competent en el nou estàndard estatal adquirit, podrà optar per transmetre'l als seus fills com a varietat bàsica de socialització, és a dir, com a varietat nativa, tot

---

Juventa Verlag München, 1970.)

[10] «Contextos i representacions en els contactes linguístics per decisió política : substitució *versus* diglòssia des de la perspectiva de la planetarització», *Diverscité langues* (en línia), vol. II, 1997. http://www.teluq.uquebec.ca/diverscite/entree.htm. També n'hi ha versió francesa en el mateix número de la revista electrònica, i també en paper, a**:** Bouchard, G., & Y. Lamonde (dirs.),

interrompent la transmissió intergeneracional del vernacle propi del grup. Tractant-se d'un comportament la pertinença del qual serà òbviament avaluada per la comunitat, el canvi de les pautes habituals necessitarà una clara justificació i legitimació ideològiques i/o pràctiques. Això, però, vindrà facilitat pel discurs de la 'llengua nacional' que afavorirà la idea de la llengua única i general per a tots els ciutadans, argumentada a partir d'imatges com ara 'fills de la mateixa família' o 'llaços que han d'unir els germans'[11]. Així, en el cas de França, renunciar, doncs, a la continuïtat dels propis parlars serà interpretat oficialment com un acte de patriotisme al servei de la llibertat. Des del punt de vista pràctic, la imposició legal de l'estàndard conegut com 'francès' com a únic codi d'ús oficial i públic paral·lelament als processos d'industrialització i urbanització que afavoriran la mobilitat social i geogràfica de les poblacions, augmentarà la percepció de la necessitat i imprescindibilitat de l'estàndard per a la supervivència i, en especial, per a l'ascens econòmic. Gradualment, doncs, i en un procés de difusió asimètric segons els grups socials i geogràfics, l'estàndard – en forma de 'langue national' – serà adoptat primer com a varietat de les comunicacions institucionalitzades i després transferit a les individualitzades per una generació ja competent, que, a la vegada, el transmetrà ja com a natiu a la pròxima generació, la qual ja rarament coneixerà els vernacles antics i farà de l'estàndard – convenientment adaptat a les funcions col·loquials – la seva única llengua pròpia i habitual".

La nation dans tous ses états. Montréal/Paris: Harmattan, 1997, ('Substitution linguistique *versus* diglossie dans la perspective de la planétarisation', pp. 111-129).

[11] Balibar, Renée, & D. Laporte. *Burguesía y lengua nacional.* Barcelona: Avance, 1976, p. 184. (Trad. cast. de *Le français national*. París: Hachette, 1974).

Si ho comparem, en canvi, amb els casos d'equilibri estable, com per exemple, la diglòssia típica de la Suïssa 'germanòfona', -em continuo citant- "molt probablement, en aquesta estabilització de les varietats pròpies hi deu intervenir el fet de (...) l'existència d'una autoimatge grupal altament positiva – Suïssa no és pas un país pobre i poc desenvolupat econòmicament – i el fet que l'adopció de l'estàndard alemany general no és pas cap imposició forastera ni fruit d'una situació de minorització política sinó una decisió pròpia – i si ho volguessin, revocable lliurement". I concloïa així: "fonamentalment, doncs, la raó de l'estabilitat relativa d'aquests casos de distribució diglòssica, ha de cercar-se en la dimensió polítco-cognitiva: cap dels casos habitualment analitzats no són situacions de subordinació política com els de les comunitats europees minoritzades. La percepció de dependència i, en conseqüència, d'autodenigració tot adoptant un grup o elements culturals estrangers com a referent principal de conducta i de valors, no tenen perquè produir-s'hi. Sembla clar, per tant, que no deu ser el simple fet de la bilingüització i de la distribució asimètrica de funcions allò que pot dur a la substitució intergeneracional, sinó el *context* polítco-econòmic en què té lloc aquesta bilingüització i els *significats i representacions* que s'hi associen per part dels seus protagonistes".

Fixem-nos que en el raonament que he acabat de citar, esmento fonamentalment dos plans distints però plenament interrelacionats de la realitat, el macro i el micro, els grans factors i esdeveniments, i alhora les sociosignificacions que produeixen els individus que viuen en aquestes circumstàncies[12]. I això és important que es tingui present, perquè

[12] Vg. Bastardas i Boada, Albert. "Sociolingüística *versus* Política y planificación lingüísticas: distinciones entre los campos y nociones integradoras", *Revista de llengua i dret* 41 (2004), pp. 175-194.

malgrat que els éssers humans poden resultar influïts en alt grau pels esdeveniments i elements del seu entorn sociocultural, en darrer terme són els seus cervells/ments els que elaboren les representacions de la realitat i decideixen –conscientment o no- els seus cursos d'acció. Semblen, doncs, anar més cap a l'abandonament del seu codi propi aquells grups humans que no tenen control de la seva vida col·lectiva -i, per tant, sobre les funcions lingüístiques públiques-, no gaire desenvolupats econòmicament però integrats en àrees econòmiques supragrupals potser més avançades, que experimenten mobilitat geogràfica i social encara que sigui interna -per exemple, del camp a la ciutat- i que, paral·lelament, sostenen una autoimatge comparativa poc favorable i, en canvi, tendeixen a emmirallar-se en un altre grup de referència, la llengua del qual intenten adoptar, i, quan poden, parlar-hi als seus fills. En canvi, no abandonen tan fàcilment el seu codi -o s'hi resisteixen molt més- aquells grups que controlen, si més no en algun grau important, la seva vida col·lectiva, el seu codi té funcions lingüístiques públiques suficients, tenen un grau força alt o mitjà de desenvolupament econòmic, i un sentiment i autoimatge identitaris positius. Entremig trobaríem tot tipus de casos, en una gradació, en què, com diria Bourdieu, veuríem amb claredat com posicions i disposicions socials es corresponen força.

11.

Si mirem més de prop com les persones i grups bilingüitzats arriben a l'abandonament de les seves llengües d'origen trobem una sèrie de dinàmiques característiques, en què sovint els protagonistes del fenomen poden no tenir gaire consciència del procés històric

en què participen. A molts, la consciència del problema els arriba quan ja potser és massa tard, com ocorre en molts casos que coneixem. El que passa, però, és que s'engeguen una sèrie de comportaments amb conseqüències històriques importants, les quals, però, sovint no són gens albirades pels seus mateixos agents.

El punt clau del trencament de l'equilibri pot ser el moment en què un nombre important d'individus del mateix grup acceptin d'usar la llengua inicialment al.lòctona per parlar-se entre ells de manera habitual. Mentre hi hagi una distribució funcional que faci que la llengua no-pròpia s'utilitzi bàsicament per parlar amb els individus dels altres grups o per fer determinades funcions públiques, pot haver-hi un equilibri més o menys inestable, però la continuïtat del col·lectiu lingüístic sembla assegurada, encara que estiguin en un context potser poc favorable. Si, però, comencen a usar-la entre ells, i sobretot si això té lloc de forma general fins i tot en el pla de les comunicacions individualitzades -les de tipus privat i domèstic- aleshores el sistema pot iniciar una dinàmica de crisi. Si entre ells, per exemple, els joves es parlen en l'altre codi en un nombre important, voldrà dir això que es començaran a formar parelles en aquest codi i que després tindran fills, als quals, ja molt probablement, també tendiran a parlar-los-el, si creuen que és el millor pel futur dels seus descendents. Tindrem aleshores els primers membres del grup que ja tindran la llengua al.lòctona com a llengua inicial i no pas la pròpia del grup. Si el comportament és imitat àmpliament i s'estén cada vegada més, el grup s'anirà buidant de persones que tindran el codi propi com a inicial i el seu ús anirà baixant cada vegada més.

Un grup també pot anar-se buidant, encara que no trenqui la distribució funcional endo/exogrupal, pel fet del matrimoni mixt, en especial si es tracta d'una situació demolingüística on els volums són igualats o, encara més, si l'altre col·lectiu és majoritari. Tot i continuar conservant l'hàbit o norma de parlar-se intragrupalment en la llengua pròpia, en l'aparellament d'origen etnolingüístic mixt, hi haurà una forta tendència a usar un sol codi entre els cònjuges, que tendirà a ser el més ben situat en el repartiment social de les competències lingüístiques. És a dir, s'acostumarà a usar aquell més ben dominat pels dos participants i/o s'hagi instaurat com a 'apropiat' per a les relacions intergrupals, fet que sovint dependrà de les polítiques lingüístiques que s'estiguin aplicant en la situació, o del context social en què els individus visquin. En l'aparellament mixt hi acostuma a haver-hi una tendència important a parlar als fills en una sola llengua, tot i que és possible també que cada cònjuge li parli en una de diferent, fet, però, pel que sembla no tan comú en força casos.

De fet, perquè en el matrimoni mixt un cònjuge pugui utilitzar amb el fill una llengua distinta a la que parla amb l'altre cònjuge, sembla una condició important el fet que, si més no, aquest entengui aquesta llengua, ja que, del contrari, no podria comprendre una gran part de l'input lingüístic que tindria en el seu mateix entorn domèstic. Això limita aquesta possibilitat de manteniment de la transmissió d'un dels codis, tot i que, certament no ho fa impossible, si el cònjuge accepta de bon grat la situació. Tindríem aleshores un individu amb, podríem dir, dues llengües inicials, posat que totes dues llengües se li parlessin més o menys amb la mateixa intensitat. L'estratègia del creixement bilingüe a la

família és una oportunitat sovint poc utilitzada de manteniment lingüístic, que crec que caldria afavorir i promocionar en aquells casos en què convingués.

És clar, doncs, que en les situacions de subordinació políticoeconòmica i/o demogràfica serà més difícil d'aconseguir crear dinàmiques sostenibles de manteniment lingüístic, ja que el context hi serà poc favorable i els parlants poden abandonar l'ús del seu codi d'origen a causa dels sociosignificats negatius o poc positius que hi puguin associar en relació amb l'altra llengua present, o bé, per raons pràctiques de comunicació en el pla de la relació interindividual quotidiana. No serà fàcil, per tant, poder assegurar la sostenibilitat en totes les diverses situacions sociolingüístiques existents avui en el planeta.

III. COM HA DE SER UN MULTILINGÜISME SOSTENIBLE?

12.

La pregunta que passem a formular-nos ara és com evitar que les persones que han estat bilingüitzades o poliglotitzades abandonin els usos fonamentals de la seva llengua grupal d'origen, en la seva vida quotidiana. És a dir, com fer que aquestes persones continuïn emprant el seu codi habitualment i per al màxim de funcions? Distingirem l'anàlisi entre dues grans tipologies de situacions, les quals, també, però, es poden donar juntes: el

contacte vertical i l'horitzontal[13]. És a dir, si la bilingüització és fruit d'una integració territorial en estructures polítiques i socioeconòmiques més àmplies, o bé s'ha produït bàsicament pel contacte cara a cara amb altres persones, amb les quals es coexisteix quotidianament.

Abans de començar a analitzar més detalladament cada gran tipologia, cal tenir clar que per poder actuar sobre l'abandonament de les llengües per part dels seus parlants bilingüitzats o poliglotitzats, l'objectiu fonamental serà aconseguir arribar a les seves representacions de la realitat. I per dos motius fonamentals. Primer, perquè en els casos en què han arribat a interioritzar valoracions negatives respecte del seu codi d'origen, caldrà exposar-los a un discurs -i millor també a una situació- alternatius, afavoridors i dignificadors de la seva llengua i del seu grup perquè no n'abandonin l'ús, i, al contrari, el recuperin i el facin créixer. I segon, perquè en els casos en què no és que existeixi formalment un discurs negatiu, però les condicions demosociolingüístiques fan que, de manera espontània i autoorganitzada, els parlants, per motius pràctics, vagin deixant d'utilitzar el seu codi propi sense adonar'se-n gaire, caldrà fer-los-en conscients, i poder-los convèncer de la necessitat del canvi dels seus comportaments, per tal com són autodestructors a la llarga.

13.

En el primer tipus de situació, la de 'contacte vertical', ens referim, com hem dit, als grups lingüístics que, sense haver-se desplaçat del seu territori, habitualment es

[13] Vg. Barreto, Amílcar A. "Nationalism and linguistic security in contemporary Puerto Rico", *Canadian Review of Studies in Nationalism* XXII, 1-2, 1995, pp. 67-74.

bilingüitzen pel fet de ser integrats políticament en una estructura superior, que decideix adoptar, en les tipologies més simples, una llengua amb caràcter oficial, que no és la del grup afectat. Com que, com sabem, hi ha molts menys Estats que llengües, aquest és un cas força freqüent. En els casos extrems, l'Estat -que sovint vol construir conscientment una 'nació' homogènia- tendirà a dur a terme, com abans ja hem vist, una política en què exalçarà els valors de la llengua oficial, presentant-la com la garantia de la unitat nacional i el símbol de la nova nació que es vol construir. Recíprocament, en molts casos, el discurs serà de denigració -o com a mínim d'oblit públic- de les altres llengües existents en el perímetre de sobirania. Si aquesta subordinació política, a més, té lloc, com acostuma a ocórrer, en un marc de canvi tecnoeconòmic agut, que portarà sovint a la destrucció de l'organització econòmica tradicional de la població, el nou idioma anirà essent vist com la llengua de la nova situació "moderna i de progrés material", el qual caldrà no només saber bé sinó fins i tot adoptar en els usos habituals si hom vol integrar-se en la nova classe dirigent o, simplement, millorar el seu estatus social. Si aquest procés es generalitza gradualment entre la població poden arribar a donar-se, com també ja hem dit, casos d'autobandonament grupal de la llengua pròpia i, per tant, iniciar el procés d'extinció lingüística.

En aquestes situacions, la intervenció haurà de ser fonamentalment política, per tal de reorientar els discursos predominants cap a l'autodignitat, i alhora, sempre que sigui possible, dotar les poblacions d'un grau suficient d'autocontrol polític i econòmic de la seva vida col·lectiva, que els permeti autodeterminar-se sociolingüísticament i decidir amb llibertat com distribueixen les funcions comunicatives entre una llengua i una altra.

En la mesura en què els poders polítics actuals es decantin per adoptar aquesta òptica i la duguin a terme, frenant els usos abusius de les grans interllengües, aquestes situacions, si són ben equilibrades i les poblacions recuperen l'autoestima cultural, poden ser sostenibles llargament, mentre factors d'altre tipus no vinguin a afegir-s'hi. Hi ha tècniques i principis organitzatius, com sabem, que poden vertebrar les distribucions de funcions i els drets lingüístics corresponents[14]. Depenent de les distribucions territorials de les poblacions i dels seus volums podem guiar-nos pels ja clàssics criteris de 'personalitat' o 'territorialitat', als quals, si cal, jo afegiria, els de 'funcionalitat' i 'subsidiarietat'[15], per a aquells casos en què els altres dos no es poguessin aplicar òptimament. Si el poder polític s'hi implica sincerament, i els volums demogràfics del grup no són massa baixos, són casos resolubles i poden tenir llarga continuïtat.

Aquests casos, però, poden presentar més dificultats de sostenibilització si comparativament, els efectius demolingüístics són proporcionalment molt baixos i, encara més, si estan dispersos territorialment. Aquí la compactació del col·lectiu hi juga un paper important. Si són pocs però compactats, si viuen en una mateixa base territorial que els permet clarament els usos públics per al seu codi i una interacció lingüística fàcil i continuada, la sostenibilitat serà més alta. Si, en canvi, però, el grup ha anat dispersant-se territorialment i s'ha mesclat amb altres grups, encara que l'Estat reconegui els seus drets i tingui una ideologia oficial positiva, no podran usar el seu codi fàcilment i habitualment

[14] Vg. per exemple, Bastardas, Albert, & Emili Boix (dirs.). *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Barcelona: Octaedro, 1994. Per al cas espanyol, vg. *LSC – Llengua, Societat i Comunicació* (Revista de Sociolingüística de la Universitat de Barcelona), núm. 2, monogràfic dedicat a "25 anys de Constitució espanyola: un model lingüístic per avaluar", en línia, http://www.ub.edu/cusc/lsc.htm

[15] Vg. Bastardas i Boada, Albert, "Subsidiarietat lingüística i funcions exclusives per al català", *Avui* 25-11-04.

en la comunicació quotidiana i això pot jugar en contra de la seva conservació. Aquí, els mecanismes actuants en la situació de barreja, com ara veurem, poden actuar i dur gradualment el codi d'origen al desús, en favor del més general en la comunitat.

Realment, la clau de la qüestió de la sostenibilitat lingüística es troba en gran part en els Estats i les seves polítiques lingüístiques, els quals no poden sostreure's de la seva responsabilitat d'abraçar una ètica sociolingüística, respectuosa amb la diversitat lingüística. En especial, els seus grups dominants, han de tenir present que una llengua demana molt més avui que ahir per existir. En la societat pre-contemporània les funcions d'una llengua eren les de la vida quotidiana local. Avui les funcions que, per a la ment, poden ser vistes com a més importants, sovint no depenen dels universos locals sinó d'organitzacions supralocals i ben freqüentment internacionals. La llengua de treball, dels 'media/cine/música', del 'progrés' i de l'avenç tecnològic pot exercir una important influència sobre les persones, que poden arribar a interioritzar, com hem vist, una visió negativa dels seus propis codis d'origen. Per contrapesar això -ja que sovint no serà possible que una llengua pugui fer totes les funcions d'una societat contemporània desenvolupada- caldrà donar el màxim de funcions 'locals' importants a les llengües pròpies dels grups humans, procurant que tinguin funcions en exclusiva que les facin útils i profitoses als ulls dels seus mateixos parlants. En termes ecologistes, podríem dir que els Estats han d'ajudar les llengües a poder trobar (i ocupar) nínxols funcionals suficientment importants per convidar al seu manteniment i a la seva transmissió intergeneracional.

Un dels punts que els Estats -i les poblacions- han de tenir més clars és que el desenvolupament tecnoeconòmic no cal que comporti necessàriament l'abandonament de les llengües grupals, tal com tampoc no ha de comportar la destrucció o degradació del medi o dels recursos naturals. El fet decisiu aquí és que la 'modernització' la controli la pròpia societat distinta, la faci ella mateixa, sense haver de subordinar-se lingüísticament ni políticament a les altres. Cal aconseguir que, en els països on ara tenen llocs canvis tecnoeconòmics molt importants, el 'desenvolupament' no destruexi innecessàriament els ecosistemes lingüístics. El repte és trobar què cal acomodar, què cal adaptar, però dissenyant un desenvolupament mediaoambientalment i culturalment sostenible. El progrés no ha de significar destruir i tornar a construir, sinó construir conservant i rehabilitant, modernitzant però mantenint, la qual serà sempre una visió molt més civilitzada que no pas la contrària, sovint adoptada pels pobles subordinats i provincians.

14.

Si anem ara cap al tipus de contacte que hem anomenat 'horitzontal', és a dir, aquell en què bàsicament la bilingüització es produeix per relació i exposició cara a cara, els factors i les dinàmiques poden ser distints, i, cal dir-ho, força més difícil de fer-lo sostenible. Com sabem, tot i que la diversitat lingüística, per poder produir-se, ha necessitat l'aïllament i la incomunicació entre els distints grups humans, de sempre aquests han tendit a moure's i a desplaçar-se dels seus territoris, a la recerca de supervivència, més benestar o també d'aventures colonitzadores. Vol dir això, i ara vivim un moment àlgid, que l'encontre i el contacte físic entre poblacions diferents és un fenomen antic i alhora plenament actual.

També aquí trobaríem tipologies distintes. Des de desplaçaments de poblacions d'àrees lingüístiques contigües, una cap al territori de l'altra, fins a migracions cap a terres molt i molt llunyanes, que avui, amb les tecnologies del transport, esdevenen cada vegada més i més pròximes. Això porta a un tipus de contacte lingüístic en què, deixant de banda ara les variables referides a la comunicació pública controlada oficialment, genera unes dinàmiques específiques en què altres factors també hi jugaran un paper important. En aquest tipus d'encontre, els aspectes demogràfics hi tindran un pes molt decisiu. La situació podrà evolucionar de manera distinta si els volums són clarament desiguals o bé aproximats. Si el contacte, ara deixant de banda altres factors, és entre, per exemple, un 15% i un 85% de pes de cada grup, podríem predir que el grup menor tendirà més que no pas el major a abandonar el seu codi, sobretot si, a més, estan poc concentrats i compactats. És clar que la pressió per a usar un dels codis en presència serà més favorable al codi del grup més gran que no pas al del més petit. És clar igualment que, si no hi ha una prohibició de l'exogàmia per alguna raó, el 15% té més possibilitats de tenir un aparellament mixt que no pas a l'inrevés, cosa que crearà la tipologia de comportament lingüístic en l'aparellament de què abans ja hem parlat, amb conseqüències negatives per al codi del grup menor. Certament, altres variables podran jugar-hi aquí. Per exemple, no serà el mateix si el grup demogràficament menor és un col·lectiu econòmicament -o culturalment o tècnicament- superior, però, tot fa indicar que els desplaçaments de volum desigual tendiran a evolucionar cap a la pèrdua del grup menor.

Si, en canvi, els volums són més igualats, les perspectives de continuïtat són més clares, ja que, si no hi ha altres asimetries decisives, els efectius poden tendir a mantenir-se força semblants, perquè les oportunitats estadístiques de matrimoni mixt seran les mateixes per a uns i altres. Altres factors, certament, poden contribuir a fer decantar la balança evolutiva, com ara sota quines polítiques lingüístiques té lloc aquest encontre, i a qui tendeixen, en conjunt, a afavorir. En aquestes situacions, tots els factors poden esdevenir rellevants -econòmics, ideològics, residencials, mediàtics, etc- i en cada cas es poden produir dinàmiques específiques. Com saben els bioecòlegs, el contacte entre espècies mai no és binari sinó sempre ternari, perquè sempre hi ha present un altre element, que és el medi on té lloc el contacte, amb un paper important per afavorir un o altre grup.

Hi ha, a més, situacions especials en els grans processos actuals d'urbanització a l'Àfrica o, encara que menys, a l'Amèrica llatina. L'encontre de poblacions d'origen divers en ciutats en formació, sense gaire presència de l'acció de l'Estat, i sense, de vegades, un clar predomini d'un dels grups, pot provocar una situació en què sigui difícil el manteniment clar de cap llengua, ja que es pot tendir a crear varietats de mescla o bé a adoptar interllengües generals que no siguin les de cap dels grups en contacte. En aquests casos, en què de vegades es pot produir la migració a la ciutat per part o la gran majoria d'un grup lingüístic, i allí barrejar-se o mesclar-se amb d'altres, pensar a crear situacions de sostenibilitat lingüística pot ser més difícil, oimés quan les prioritats grupals i governamentals no se centren en aquests aspectes sinó en d'altres de molt més importants i urgents per a les respectives poblacions.

En les societats més o menys desenvolupades, amb Estats en funcionament eficaç, sí que es poden intentar arbitrar polítiques de suport a la sostenibilitat lingüística dels grups desplaçats, tot i que, de vegades, ells mateixos poden considerar que no hi estan interessats, si ja han fet clarament l'opció d'instal·lar-se en el nou país. Sovint que els recordin que són diferents no és el que els agrada més, ja que el que els preocupa, i sobretot de cara als seus infants, és que la seva adaptació al país sigui completa, i que no hagin de passar pels esforços que ells van haver de fer. Molt sovint, doncs, si els pares han arribat a ser prou competents lingüísticament en la llengua del país receptor, seran ells mateixos els que triaran d'abandonar el seu codi grupal per pujar els seus fills, pensant de beneficiar-los. Aquí les accions governamentals haurien d'anar cap a la sensibilització del fet que, si es tracta d'una societat receptora lingüísticament normal i desenvolupada, la llengua d'acollida l'aprendran igualment, i, que si ells els transmeten la llengua d'origen del grup, aquests infants disposaran de més competències lingüístiques que els podran ser beneficioses en un futur. Per altra banda, això podria evitar als pares la incomoditat de veure com els seus fills no saben finalment parlar la llengua d'origen, situació probablement lamentable personalment i col·lectivament. Aquí també hi hauria camp per actuar, en especial, dignificant les llengües d'origen i informant les poblacions de la seguretat de la seva bilingüització efectiva.

15.

Un dels aspectes conflictius que poden posar damunt de la taula els nous fets migratoris és la desestabilització dels grups receptors per part dels desplaçats, en especial en aquells casos en què la societat receptora és un societat políticament no-independent, i

desequilibrada ja per anteriors moviments migratoris o per presència important de part del grup dominant en el seu mateix territori. De nou ens podem trobar aquí amb efectes evolutius dels quals els seus protagonistes no tenen consciència, fet que fa d'aquests casos situacions difícils d'organitzar satisfactòriament, i propenses a la incomprensió intergrupal i d'evolució incerta.

Un dels fenòmens nous que aquests últims moviments estan provocant en aquesta era de la globalització, és l'ús de les grans interllengües, en lloc dels idiomes del país receptor, per a la relació entre immigrats i receptors, provocat pels majors coneixements lingüístics -per la poliglotització- de les poblacions, tant de les unes com de les altres. I això pot ser vist, doncs, com una conseqüència no-volguda de la poliglotització massiva de les societats. Imaginem com podrien evolucionar aquestes societats, si simultàniament a la seva bi- o multilingüització s'hi donen importants moviments migratoris, també de persones multilingües, i que implanten la seva interrelació en la L2 (llengua segona) més compartida per tots dos grups -d'altra banda, decisió ben lògica des del punt de vista operatiu. Vol dir això, que s'aniria implantant l'hàbit d'usar en les seves relacions no la llengua del país, que era habitualment la solució tradicional -tot i que certament gradual i imperfecta- que permetia la sostenibilitat lingüística, sinó una de les grans interllengües. Si els volums dels desplaçats són molt alts i les societats es van barrejant, podríem tenir aquí, a la llarga, una situació de perill per a la continuïtat lingüística del col·lectiu receptor, ja que no podria integrar lingüísticament els desplaçats, sinó que fóra ell el que seria estirat cap al nou comportament lingüístic dut pels immigrats, ja sigui en la L2 o bé la L1 (llengua primera) d'aquests, si aquesta L1 és també una de les grans interllengües.

Aquesta situació no és tan fantàstica, sinó que per exemple es pot donar a la mateixa Catalunya contemporània, en què no és pas el català, la llengua pròpia del grup receptor, històricament hostilitzada pels governs de l'Estat espanyol, la llengua més habitual d'interrelació intergrupal, sinó el castellà, la de milers de persones desplaçades durant el segle XX, i, també ara al s. XXI, des d'Hispanoamèrica. Passa igual amb les migracions provinents, per exemple, del nord o del centre de l'Àfrica o de l'est d'Europa, que poden tendir a establir les relacions amb els autòctons i amb la resta de grups més en castellà que no pas en català. Certament, en una reunió d'humans, el més lògic sembla usar l'instrument comunicatiu més òptim perquè la gran majoria dels presents puguin assignar significat. Però, si això es consolida, i no és només transitori, aleshores, en aquest tipus de situacions, sempre guanyarien les grans interllengües. Caldrà veure com crear les condicions -entre la gent que viu establement en un territori- perquè puguin saber i usar també les llengües menys potents comunicativament, quan aquestes siguin les històriques i pròpies de les societats receptores.

És aquesta, la catalana, doncs, una situació en desequilibri, que pot ser típica d'altres casos similars que en el futur es puguin anar produint. La bilingüització o poliglotització de conjunts humans compactats i intercomunicats i amb espais exclusius i segurs per a la seva llengua pot ser sostenible, però no és tan segur que els ecosistemes aguantin si els actuals volums migratoris sobre societats no plenament independents no cessen o encara augmenten.

També es cert, però, que ara com ara cal esperar les evolucions d'aquests casos, ja que, com ocorre a Quebec, també pot passar que la primera generació, que no sap la llengua del país receptor, tendeixi a utilitzar una de les grans interllengües -per exemple l'anglès- però que, en canvi, a la segona generació l'adopció de la llengua pròpia de la societat receptora, el francès, com a llengua d'interrelació, sigui més general. Això, però, demana certament bones i eficaces institucions escolars, i, sobretot, una visió molt clara sobre quina ha de ser la llengua per guanyar-se la vida i de relació social habitual en la societat. En el cas de Catalunya, els volums són distints dels de Quebec, i també ho són els fets històrics i les ideologies en presència[16]. El futur és, doncs, ben obert.

Aquest augment massiu dels *desplaçaments migratoris* -contràriament al que es podia creure inicialment que duria la globalització- pot fer aparèixer la '*consciència ètnica*' allà on no n'hi havia, o n'hi havia molt poca. Un grup receptor, gran i estable, amb poca consciència 'ètnica' -tot i que sí 'estatal/nacional'- pot augmentar molt el seu sentit de diferència 'inter-ètnico-personal' si passa a tenir contacte habitual amb persones d'altres grups que s'hagin desplaçat al seu territori. Determinats grups de llengües mitjanes-grans poden no acceptar que hagin de parlar en una de les 'grans interllengües' en el seu propi país (ex. els holandesos o danesos en anglès). Òbviament les saben per a la comunicació 'exterior', però no per a la 'interior'. Per a les funcions quotidianes poden preferir clarament l'ús de la seva llengua pròpia, i poden considerar el fet que l'altra persona persisteixi en l'ús de la interllengua com a ofensiu, i, si és que resideix ja allí habitualment, com a demostració de la seva voluntat de no-adaptació. Certament, això

[16] Vg. Bastardas i Boada, Albert. "Llengua i noves migracions: les experiències canadenques i la situació a Catalunya", *Revista de llengua i dret* 37 (2002), pp. 153-190.

pot créixer en el cas de migracions ja importants en nombre, més que no pas en el cas del 'visitant' aïllat, al qual hom se sent més predisposat a adaptar-s'hi lingüísticament.

Amb tota probabilitat, doncs, en la mesura que la globalització augmenta també el contacte interètnic personal, podrà tendir a augmentar la 'consciència ètnica' dels individus o grups humans. El desafiament és gestionar això: com evitar els conflictes, com informar la població del fet que això pot ocórrer, com fer-li saber la necessitat de les fases de transició en l'adaptació lingüística, etc. Cal trobar com establir uns *principis consensuats de co-existència* que salvin*:* 1. el *principi d'estabilitat, desenvolupament i normalitat lingüístics del grup receptor,* 2. en conseqüència, el *principi d'adaptació (intergrupal i social) del grup que es desplaça,* i, 3. el *principi de llibertat personal dels desplaçats respecte de la continuïtat dels seus elements culturals, intragrupalment.* Aquí encara hi ha moltes qüestions obertes i molta feina per fer.

IV. CAP A UNA CONCLUSIÓ

16.

Dur a terme eficaçment aquest programa sostenibilista demana simultàniament produir canvis en les maneres de pensar i de representar-nos la realitat. Per als humans, el món certament és com creiem/pensem que és. Si pensem que les llengües -o les 'identitats', per exemple- són com 'objectes materials' tendirem a imaginar-nos-les com a tal, i a creure, posem per cas, que en les ments dels individus on n'hi ha una ja no n'hi pot haver cap altra. I això pot passar en la majoria dels fets sòciomentals, sobre els quals encara no

disposem de conceptualitzacions adequades a les seves característiques i propietats, i els tendim a pensar atribuint-los més aviat les dels elements purament físico-químics (i normalment en estat sòlid).

La tendència a la dicotomització simplificadora -les coses són d'una manera *O* d'una altra- sembla ser una tendència enormement arrelada en molts dels humans, de manera que les representacions de les inter-retroaccions no-lineals dels elements de la realitat o dels matisos existents entre les visions dels fenòmens en resulten molt afectades. O dins d'un Estat o a fora, o una llengua o una altra, o m'estimes o no m'estimes, són sovint, com hem dit al començament, posicions majoritàries en els conflictes i debats que sostenim habitualment. Hi ha cada vegada més consciència, doncs, de la necessitat d'estar ben alerta en les nostres conceptualitzacions dels fets, per tal d'intentar evitar els paranys de la simplificació i de la dicotomització. Així, la perspectiva de *complexitat*, de què abans ja hem parlat, impulsada, entre altres, pel pensador francès Edgar Morin, posa l'accent encertadament en la necessitat de reformar les maneres en què pensem. I això és essencial per poder dur a terme les polítiques sostenibilistes, les quals demanen, com hem vist, pensar més en 'I' que no pas en 'O'.

Desdicotomitzar el pensament permet pensar en coses com ara 'polítiques glocals', 'nacions universals', 'poliglotismes oficials en X, Y, i Z', 'Estats polinacionals', ser i/o sentir-se A, B i C alhora, 'diferenciació homogeneïtzant', etc. Tot un munt d'obertures per al pensament creatiu, i superadores d'antigues i irreconciliables (falses) disjuncions separadores, únic marc possible per a la realització de la sostenibilitat lingüística. Els

antagonismes verbals/cognitius ens feien pensar que tota la realitat era també així, a base de contraris absoluts i físicament demanant que on hi hagués una cosa no n'hi cabés una altra. El pensament des de la *complexitat*, en canvi, parteix de la noció simultània de 'complementarietat antagonista', de la necessitat d'unir els termes contraris, ja que amb tota probabilitat, en la realitat existeixen interdependentment i imbricadament. Com diu Morin, "el pensament complex és un pensament que relliga els contraris (...). Relligar allò que s'oposa i superar-ho pel principi del bucle recursiu, autogenerador"[17].

El paradigma de la sostenibilitat lingüística és clarament acollit en aquesta perspectiva de complexitat. Ens permet així conciliar i organitzar adequadament allò que semblava irreconciliable i antagònic, tot tenint en compte, però, que les tensions i disfuncions tendiran a produir-s'hi i que la dinamicitat de la realitat podrà demanar revisions i canvis en les solucions assolides.

Una altra de les reformes importants del nostre pensament és la seva necessària 'ecologització', en el sentit de representar-nos la realitat no com a conjunt d'elements discrets i aïllats, sinó d'unitats en contínua interrelació i mútua interinfluència. Per a les llengües humanes, com ja hem indicat, això vol dir tenir clar que la seva sostenibilitat no depèn d'elles mateixes, sinó dels éssers humans i, en especial, de les seves vicissituds contextuals i històriques. En aquest sentit, cal abandonar amb urgència la concepció d'*homo clausus* en favor d'*homo non clausus*, substituint-la, com assenyalà ja encertadament el sociòleg Norbert Elias, per la d'un "individu fonamentalment en relació

[17] Vg. "L'intelligence de la complexité. Entretien avec Edgar Morin", a: Spire, Arnaud. *La pensée-Prigogine*. París: Desclée de Brouwer, 1999, pp. 169-178.

amb un món, amb allò que no és pas ell mateix o ella mateixa, amb d'altres objectes i en particular amb d'altres éssers humans"[18]. La sostenibilitat lingüística, per tant, haurà de ser organitzada tot tenint molt en compte la resta dels elements dels distints ecosistemes sòcio-polítco-econòmics, els quals freqüentment poden no posar les coses fàcils per al manteniment i desenvolupament de la diversitat lingüística humana. Inevitablement, però, caldrà acceptar que l'entorn estarà a l'interior de les persones, les quals no són pas sistemes 'tancats' sinó plenament oberts, ja que l'individu "només pot ser totalment lògic si li introduïm l'entorn estranger. Ell no es pot completar, no es pot cloure, no és autosuficient"[19]. Context-i-individu haurà de ser, doncs, la unitat -distingible però no separable- de l'acció sostenibilista..

El sostenibilisme lingüístic haurà de saber també que el món en què existim, com ens diuen els físics contemporanis, no és "una veritat eterna sinó un simple moment de l'evolució còsmica"[20], en el marc del qual es produiran contínuament processos d'organització espontània aleatòria. La sociolingüística i la política lingüístiques, com a principals afectades pel sostenibilisme lingüístic, hauran de saber que són ciències que

---

[18] *Norbert Elias par lui-même. (Interview biographique de Norbert Elias par A. J. Heerma van Voss et A. van Stolk),* París: Fayard, 1991, p. 111.

[19] Morin, Edgar. *Introduction à la pensée complexe*. París: ESF, 1992, p. 46.

[20] Prigogine, Ilya, & Isabelle Stengers. *La nouvelle alliance. Métamorphose de la science*. París: Gallimard, 1996, p. 9.

miren i actuen en una realitat presidida pel no-equilibri[21], en un "món que s'esdevé, un món on l'emergència del que és nou té una significació irreductible"[22].

Les estructures lingüístiques viuen, doncs, en aquest flux incessant, igual com les sociosignificacions que s'hi adhereixen, canviant i innovant-se segons els esdeveniments del corrent sociocultural general de les poblacions. El nostre desafiament és anar més enllà de les perspectives estàtiques sovint prevalents, tot adoptant la perspectiva de dinamicitat, perquè més que 'llengües' hi ha el 'llenguar', la incessant pràctica comunicativa humana. I és que les 'llengües', encara que siguin unitats 'objectivables' no són simplement 'objectes'. Són, com ja hem indicat al començament, 'emergències' sorgides en l'entrecreuament de distints elements, ja que, de fet, com dirà Capra "la ment i la consciència no són coses sinó processos"[23]. Les llengües hauran de ser concebudes com a 'complexos', a la manera en què Òscar Vilarroya concep el coneixement: "El konocimiento (...) no está en los libros, ni en los arkadios, sino en el complejo formado por los libros, los arkadios y la comunidad" [sic][24]. El fenomen lingüístic no rau en una part o una altra, sinó en el seu complex entramat. La sostenibilitat haurà de tenir en compte també aquesta necessari canvi en la perspectiva, ja que, com assenyala també Edgar Morin, "la llengua viu com un gran arbre les arrels del qual són al subsòl de la vida social i de les vides cerebrals, amb fullatges que s'estenen cap a la noosfera".

[21] Vg. Bastardas Boada, Albert. "Sociolingüística *versus* Política y planificación lingüísticas: distinciones entre los campos y nociones integradoras", *Revista de llengua i dret* 41 (set. 2004), pp. 175-194.
[22] Prigogine, Ilya, & Isabelle Stengers**.** *Entre le temps et l'éternité*. París: Flammarion, 1992, p. 11.
[23] Capra, Fritjof. *The hidden connections.* Hammersmith, Londres: Flamingo, 2003, p. 29.
[24] Vilarroya, Òscar. *La disolución de la mente*. Barcelona: Tusquets ed., 2002, p. 164.

Certament la complexitat del fenomen lingüístic és un desafiament per a les ciències del llenguatge, de la comunicació, i, en general, socioculturals, ja que encara en sabem molt poc de fer una ecodinàmica de complexos. De fet, és similar al repte de la sostenibilitat general, que haurà de comprendre interrelacionadament el comportament dels sistemes complexos ecològics, econòmics i socials.

La sostenibilitat lingüística, igual com la perspectiva de la complexitat, no és un enfocament-solució sinó un enfocament-problema. Cal no ignorar infantilment les dificultats de tot tipus que es poden presentar en la pràctica. Al costat de les situacions més simples, amb grups lingüístics ben definits i distingits, hi trobarem contactes simultàniament verticals i horitzontals, amb grups de pes demogràfic similar, força integrats econòmicament, però asimètrics políticament, etc. Quins principis ètics i quines accions polítiques per a aquests casos? Caldrà cercar principis generals i universals que puguin servir d'orientadors per aplicar a les situacions més difícils d'organitzar, basats en la sostenibilitat i en la dignitat humana.

17.

Aquestes reformes del pensament, això no obstant, no podran servir de gaire sinó hi ha també, com ja hem dit, un avenç en el pla dels valors. Acabar amb la visió jerarquitzadora de la diversitat lingüística -codis bons i codis dolents, codis superiors i codis inferiors, llengües sofisticades i llengües subdesenvolupades, etc.- serà un objectiu ineludible. Aquí el conflicte amb els col·lectius dominants serà inevitable, ja que caldrà

acabar amb la seva apropiació del capital simbòlic -és a dir, de reputació i de prestigi- al servei només del seu idioma, mentre estigmatitzen els altres, que són anomenats amb rètols distints, tot fent realitat l'asseveració de Bourdieu, quan diu que "les formes de classificació són formes de dominació" [25].

Així com hi ha la batalla pels valors medioambientals també cal que hi hagi pressió i mobilització pels valors de la sostenibilitat lingüística, en el marc de l'ètica i la dignitat humanes (més que no pas com a visió de museu o de 'reserva'). Els grups dominants continuaran utilitzant una ideologia denigratòria de les reclamacions de les minories: diran que en un món ja tan global les llengües 'petites' són un anacronisme i que cal que les 'minories' s'incorporin a les llengües grans. Però això certament no és pas així. La diversitat lingüística no és res del passat sinó allò que utilitzen per comunicar-se quotidianament milions d'éssers humans que volen continuar vivint lingüísticament com ho han fet en el passat, sense que això hagi de ser cap obstacle per poder-se entendre i comunicar amb els membres d'altres grups. Crec convençudament que això és més universal i humà que no pas l'altra solució. El preu de la intercomprensió lingüística mundial no ha de ser pas la renúncia de tots els grups lingüístics a la seva llengua pròpia, excepte en el cas del que tingui la sort que la seva llengua sigui la triada com a instrument de relació general. El que cal és intentar assegurar un equilibri lingüístic sostenible per a la gran majoria de grups humans, tot tenint com a centre les persones.

La gran qüestió torna a ser la de com s'hauria d'organitzar idealment una espècie lingüísticament diversa, però que se sap única i es vol unida i fraternal. I en el fons de la

[25] Bourdieu, Pierre. *Choses dites*. París: Les Éditions de Minuit, 1987, p. 35.

qüestió, hi ha el fet de com s'hauria de dur a terme una 'justícia medioambiental' també per al pla lingüístic. Com acabar amb la major pol·lució i toxicitat que reben els grups subordinats, en comparació amb els de llengües expansives?[26] Per què els costa tant als grups dominants d'acceptar la diferència? Per què els grans i dominants no volen renunciar als seus usos abusius i permetre que siguin atorgades a les altres llengües, a les pròpies de cada grup humà, les funcions que els corresponguin? Els grups subordinats han de saber que és una clara fal·làcia l'afirmació dicotomista que els diu que han d'abandonar les seves llengües per tal de poder desenvolupar-se i sortir de la pobresa. Com tants d'altres casos corroboren es pot entrar en la 'modernitat' i en el progrés tecnoeconòmic sense haver de perdre forçosament les seves llengües. Amb tota probabilitat el gran problema no és la diversitat lingüística en ella mateixa sinó la desigualtat de poder dels grups lingüístics. La gran qüestió per resoldre és com organitzar des de la justícia i l'equitat les relacions de coexistència entre grups lingüístics minoritzats i dominants.

Per altra banda, dur a terme el programa sostenibilista en el pla lingüístic requereix també una reflexió ètica per part de totes les bandes implicades. Molt probablement, tant hauran de fer un esforç els grans grups dominants, que han d'abraçar una ètica d'acceptació i d'organització positiva de la diversitat lingüística, com els grups més subordinats, que han de tenir alçada de mires i basar les seves actuacions més en una ètica universalista de la comunitat humana que no pas en una de comunitat reclosa. Morin proposa per a tots

[26] Vg. Martinez-Alier, Joan, Harvard Seminar on Environmental Values, http://ecoethics.net/hsev/200003txt.htm

d'adoptar una mirada 'meta-comunitària', tot promovent una ètica contemporània basada en una doble adaptació en bucle, perfectament adequada a la proposta de sostenibilitat lingüística que estem desenvolupant: "adaptar el segle a l'ètica [és a dir, adaptar les llengües a l'ètica: respecte, igualtat, permanència, dignitat], adaptar l'ètica al segle [és a dir, adaptar l'ètica a les situacions sociolingüístiques: intercomunicació general, diversitat a l'interior de les societats][27].

L'apel·lació a l'ètica, però, pot també esdevenir problemàtica en les situacions de més mescla i conflicte, ja que fàcilment ens podem trobar davant de dos deures antagonistes que ens facin entrar en un dilema. Caldrà aprofundir l'estudi d'aquestes situacions per tal de poder arribar a les millors fórmules conciliadores possibles per a totes les parts implicades.

V. FINAL

18.

Cal ser realistes i partir del fet que encara hi ha molt de terreny per treballar en la creació d'un desenvolupament lingüístic sostenible. L'era actual es caracteritza, com hem vist, per un augment exponencial del contacte entre els grups lingüístics i entre les persones i les llengües, i, per tant, per l'acabament –o, en tot cas, la reducció considerable- de l'aïllament tradicional que va afavorir les diferències lingüístiques a l'interior d'una

[27] Morin, Edgar. *Éthique (La Méthode, 6).* París: Seuil, 2004, p. 25.

mateixa espècie[28]. Alhora, la creació de noves identitats supraètniques d'origen estatal, la selecció només de poques llengües amb caràcter oficial i públic, i el paper creixent de les grans llengües d'intercomunicació, són fets que tendeixen a treballar no pas en favor del manteniment dels codis tradicionals sinó de l'extensió sovint abusiva i sense fre d'aquestes llengües estatals i internacionals. A més, les poblacions humanes, cercant la seva supervivència i el seu millorament material, surten dels seus territoris històrics i es desplacen cap a altres àrees lingüístiques, amb la conseqüent desorganització, i, en tot cas, reorganització, dels ecosistemes que fins ara havien assegurat l'existència tant dels grups lingüístics que es mouen com de molts dels que els reben.

Per contra, ara més que mai, la sensibilitat respecte de la diversitat lingüística avança, i altes instàncies internacionals i governamentals es comprometen en una ètica de protecció i de solidaritat respecte dels grups lingüístics políticament subordinats i, sobretot, a més econòmicament poc desenvolupats. Les solucions d'estructuració política complexa dels Estats, amb repartiment del poder en distintes instàncies territorials, també avancen i faciliten més oportunitats d'autocontrol polític de les poblacions lingüísticament diferenciades, i, doncs, de prendre autònomament decisions sobre els aspectes lingüístics de la seva vida. Tot i que encara falta molt, i, pel camí, hi ha llengües en alt perill d'extinció, l'avenç, en general, és clar, tot i que massa lent i, de vegades, mal

[28] Vg. "Biological and linguistic diversity: Transdisciplinary explorations for a socioecology of languages", ***Diverscité langues***, (en línia), 2002, vol. VII, Analyses et réflexions (http://www.teluq.uquebec.ca/diverscite/SecArtic/Arts/2002/reflexions2002.htm), i també en paper, "Diversitat lingüística i diversitat biològica. Algunes pistes transdisciplinàries per a una socioecologia de les llengües", a: Bastardas, Albert (ed.). *Diversitats. Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries, 2004, pp. 13-53.

entès pels grups dominants. El paradigma sostenibilista s'ofereix com a horitzó i procés, en el camí de la millora de la vida lingüística dels humans, a través del desenvolupament de l'equitat i la justícia interlingüístiques. Car, com ja hem dit, les reclamacions lingüístiques de les dites 'minories' no són 'cosa del passat' sinó clarament del futur, ja que és per a l'esdevenidor que volen assegurar el seu equilibri sostenible i el seu màxim desenvolupament.

Per a poder tenir èxit en aquesta empresa universal, cal combatre les causes més que no pas només administrar remeis pal·liatius. Cal clarament superar la mentalitat de les posicions polítiques conservadores, que creuen que la solució és bàsicament subvencionar les llengües, per passar a la que haurien d'adoptar les posicions més progressistes i igualitaristes, basada en la distribució adequada de les funcions de les llengües, a fi d'aconseguir-ne la sostenibilitat. S'ha d'assolir un compromís durador entre els grups lingüístics -i això és responsabilitat especial dels grans grups, més que no pas dels mitjans o més petits- per tal d'influir eficaçment en les causes de l'abandonament de les llengües pròpies.

Si la distribució territorial dels grups ho permet, l'horitzó ideal és tendir al control de l'espai sociolingüístic propi per part de cada grup lingüístic, per tal de poder anar intervenint-hi segons l'evolució general de l'ecosistema sociocultural. Cal tenir present que, en l'actual situació tecnoeconòmica, el contacte i l'exposició -encara que sigui per via electrònica- a d'altres llengües distintes anirà creixent i poques poblacions en quedaran al marge. Això farà que només aquelles que puguin engegar actuacions

compensatòries i reequilibradores en el seu ecosistema puguin anar-se reproduint sosteniblement. Amb el grau i la intensitat dels canvis contemporanis, hi ha el risc que les poblacions en situació d'alta subordinació no puguin emprendre accions compensatòries o de reconducció de la seva evolució, i estaran condemnades, molt probablement, a un lent i gradual abandonament de l'ús del seu codi. El nostre gran repte serà, des d'una concepció fluent de la realitat, i com en altres ciències i camps de la vida, saber "trobar exactament quines condicions precises de desequilibri poden ser estables"[29].

Una responsabilitat especial en tot aquest estat de coses recau en les institucions culturals internacionals, les quals s'han de comprometre eficaçment en l'adopció de la filosofia sostenibilista i promoure la recerca de principis organitzatius vàlids i pràctics, a partir, per exemple, de les declaracions generals de drets humans o de les més específicament relacionades, com la 'Declaració Universal dels Drets Lingüístics', aprovada a Barcelona el 1996. La sostenibilitat lingüística reclama, sens dubte, una acció mundial concertada de tots els pobles del planeta, els quals han d'acordar i decidir com volen organitzar-se comunicativament en aquest nou segle.

Per acabar, indico simplement cinc punts, que em sembla que són els crucials per recordar, que poden guiar les nostres accions i intervencions en favor de la sostenibilitat lingüística. Cal actuar, doncs, per tal de:

1. frenar els usos abusius de les grans interllengües i estendre la ideologia de la igualtat i

[29] Vg. Capra, Fritjof. *La trama de la vida*. Barcelona: Anagrama, 1998, p. 104. (Trad. cast. de *The web of life. A new synthesis of mind and matter*. Hammersmith, Londres: Flamingo, 1997).

la solidaritat lingüístiques;

2. dignificar l'autoimatge dels grups lingüístics no-majoritaris subordinats;

3. permetre que aquests grups lingüístics puguin controlar el seu propi espai comunicatiu, regulant autònomament els usos lingüístics públics;

4. distribuir les funcions comunicatives, tot dotant de funcions exclusives i efectives els codis dels grups lingüístics en situació actual de subordinació; i,

5. fer conscients els governs, les empreses i les societats en general, de la importància d'aconseguir la sostenibilitat lingüística, tot incitant-los a incorporar de forma habitual els estudis necessaris d'impacte sociolingüístic en els seus processos de presa de decisió.

Els objectius són importants i el trajecte potser serà llarg, però el fonamental, com ens va dir John Rawls, és recordar sempre que "els límits del possible no vénen donats pel present, perquè nosaltres, en poc o molt grau, podem canviar les institucions polítiques i socials i moltes coses més" [30]. Així, en aquesta línia de treball i esforç per al canvi, i des de la clara consciència de pertinença a una mateixa espècie, podrem aconseguir els objectius que assenyala Edgar Morin: "Nosaltres podem retrobar i acomplir la unitat de l'ésser humà. (...) L'hem de retrobar, no en una homogeneïtzació que destruiria les

cultures, sinó al contrari, a través del ple reconeixement i el ple desenvolupament de les diversitats culturals, la qual cosa no hauria d'impedir que poguessin donar-se en nivells més amplis processos d'unificació i de rediversificació"[31].

[30] *The Law of Peoples*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
[31] Morin, Edgar. *Terre-Patrie.* París: Seuil, 1993, p. 70.